

УДК: 366

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.27>

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 435¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ «ОБРАЗА ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ»

Клапоушак Д.С.,
здобувач освіти 3 курсу
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Клапоушак Д.С. Проблема визначення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 435¹ Кримінального Кодексу України «образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю».

У межах цієї публікації було розглянуто проблематику визначення основного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.435¹ КК, якою було доповнено кодекс з початком російського повномасштабного вторгнення. Кримінально караною за цією нормою є образа честі і гідності, погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовця, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї. Метою роботи є чітке визначення складу, передбаченого ст. 435¹ для встановлення відповідальності для правопорушників в разі образи честі і гідності військовослужбовця чи погрози такому суб'єкту, особливо в умовах воєнного стану. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю тлумачення подібних норм. У статті опрацьований аспект важливості виокремлення та розуміння всіх елементів складу в межах конкретно визначеної статті. Проаналізовано формулювання, які зустрічаються в межах КК України, та як їх тлумачення впливає безпосередньо на ст. 435¹ КК України. Підкреслено складність дефініцій окремих понять в диспозиції визначеної статті Кримінального кодексу України, що може призвести до неправильної кваліфікації дій осіб та встановлення неправомірної відповідальності. Визначається повернення до сучасного кримінально-правового понятійного апарату такої форми об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, як образа честі та гідності військовослужбовця, погроза вбивством, насильством, знищення чи пошкодження майна. Звертається увага на проблематику визначення суб'єкта та аналіз суб'єктивної сторони. Підкреслено встановлення основного безпосереднього та додаткового об'єктів. Приділена увага проблематиці правозастосування вищевказаної статті у зв'язку з віднесенням її до двох органів досудового розслідування та внесено пропозиції по зміні законодавства в цій частині.

Ключові слова: Особлива частина КК України; елементи складу кримінального правопорушення; поняття честі та гідності військовослужбовця; погроза військовослужбовцю та відповідальність; правовий захист; військові злочини; злочин проти честі і гідності військовослужбовця.

Klapouschak D.S. The Problem of determining the analyzed composition of article 435¹ of the Criminal Code of Ukraine «insult of honor and dignity of a serviceman, threat to a serviceman».

Within the framework of this publication, the problem of defining the basic composition of the criminal offense provided for in Article 435¹ of the Criminal Code, which was added to the code with the beginning of the Russian full-scale invasion, was considered. Criminally punishable under this norm is an insult to honor and dignity, a threat of murder, violence or destruction or damage to the property of a serviceman who carries out measures to ensure national security and defense, repel and deter armed aggression of the Russian Federation, his close relatives or family members. The purpose of the work is to clearly define the composition provided for in Article 435¹. to establish liability for offenders in the event of an insult to the honor and dignity of a serviceman or a threat to such a subject, especially in the conditions of martial law. The relevance of the study is due to the need to interpret similar norms. The article elaborates the aspect of the importance of distinguishing and understanding all elements of the composition within the limits of a

specifically defined article. Formulations found within the CCU and how their interpretation directly affects Art. 4351 of the Criminal Code. The complexity of the definitions of certain concepts in the disposition of a certain article of the Criminal Code of Ukraine is emphasized, which can lead to the incorrect qualification of the actions of individuals and the establishment of wrongful responsibility. The return to the modern criminal legal conceptual apparatus of such a form of the objective side of the composition of a criminal offense as an insult to the honor and dignity of a serviceman, threats of murder, violence, destruction or damage to property is defined. Attention is drawn to the problem of defining the subject and the analysis of the subjective side. The establishment of the main direct and additional object is also emphasized. Attention is paid to the issue of law enforcement of the above-mentioned article in connection with its assignment to two bodies of pre-trial investigation, and proposals are made to change the legislation in this part. Other problems of legal regulation of this norm are identified, which complicate its application in practice.

Key words: Special part of the Criminal Code of Ukraine; elements of a criminal offence; the concept of honor and dignity of a serviceman; threat to a serviceman and responsibility; legal protection; war crimes; a crime against the honor and dignity of a serviceman.

Постановка проблеми. В умовах збройного конфлікту між Україною та росією було внесено низку змін до законодавчих актів, що спрямовані на протидію негативним та руйнівним явищам, які несуть загрозу національним інтересам. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не став виключенням. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 3 березня 2022 року розділ XIX Особливої частини КК України доповнено статтею 435-1 – «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю».

Навіть більше, її розміщення в КК України породила певні труднощі застосування на практиці. Це і стало однією з причин актуальності наукової дискусії щодо статті 435-1. До того ж, досі точаться суперечки особливостей елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого цією статтею та призначення покарання відповідно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід звернути увагу, що з березня 2022 року незначна кількість науковців все ж працюють над тлумаченням даної статті. При цьому деякі особливості предмету дослідження залишаються не достатньо визначеними на доктринальному рівні. Серед науковців, які досліджують дану тему, варто назвати Р.О. Мовчана [4], А.В. Андрушка [1], Д.С. Шеїна [9], О.С. Бондаренка [9], О.В. Острогляда [5], О.В. Кухара [2] та інших. Слід вказати, що всі дослідження були проведені протягом останнього року з огляду на новизну проблематики. Це, у свою чергу, свідчить про відсутність значної кількості праць, присвячених кримінально-правовій відповідальності за образу честі та гідності військовослужбовця. Разом з тим варто наголосити на необхідності угруповання позицій вчених, які розглядали окремі елементи складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.4351 Кримінального Кодексу України.

Мета статті. Юридичний огляд та наукове тлумачення складу кримінального правопорушення передбаченого статтею 435-1 ККУ «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю».

Виклад основного матеріалу. При характеристиці складу кримінального правопорушення, слід звернути увагу на такий його елемент як об'єкт.

Відомо, що об'єкт кримінального правопорушення має важливе теоретичне і практичне значення. Він завжди є тим благом, якому кримінальним правопорушенням завдається шкода чи створюється загроза її заповідання.

Слушним для нашого дослідження є підхід професора П.П. Андрушка, який зазначає, що об'єкт кримінально-правової охорони – це ті цінності, які законодавець бере під охорону шляхом прийняття кримінально-правової норми, тобто цінності, які потенційно можуть стати об'єктом злочину (злочинного посягання). Автор вказує, що такими цінностями є:

- 1) права, свободи і правоохоронювані інтереси фізичних осіб, правоохоронювані інтереси юридичних осіб, суспільства (громадські інтереси), територіальних громад, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування та держави;
- 2) потерпілі (фізичні та юридичні особи, суспільство і держава);
- 3) соціальні зв'язки між членами суспільства з приводу реалізації належних їм прав, свобод та інтересів, у тому числі у формі правовідносин у разі їх врегулювання нормами права [1, с. 5–11].

Застосувавши цільове тлумачення ст. 435¹ КК, очевидно, що визначити основний безпосередній об'єкт аналізованої статті через родовий проблематично, оскільки цінності, які законодавець наділив «статусом» безпосереднього об'єкту цього злочину, знаходяться поза межами змісту родового об'єкту розділу XIX. При цьому законодавцем не вказано основний та безпосередній об'єкт.

Під основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченим ст.435¹КК, пропонуємо розглядати:

1) урегульовану нормативними актами різної юридичної сили нормальну діяльність органів військового управління;

2) авторитет органів військового управління.

Визнання цих цінностей безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, ч. 2 ст. 435¹ КК свідчить про некоректність підходу законодавця щодо визначення місця аналізованої статті – розділ XIX КК. Досліджувана кримінально-правова заборона має бути розміщена в розділі XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів».

В розрізі висвітлення цього питання слід приділити увагу і потерпілому.

Аналіз диспозиції ч. 1 та 2 ст. 435-1 КК України дає підстави стверджувати, що потерпілим від цього злочину може бути:

1) військовослужбовець, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації;

2) його близькі родичі чи члени сім'ї.

Тому не усі громадяни, які сьогодні здійснюють заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації, підпадають під кримінально-правову охорону відповідно до положень ст. 435-1 КК України.

Разом з тим звернемо увагу і на такий елемент як об'єктивна сторона. В межах ч. 1 ст. 435-1 КК вона передбачає покарання за такі діяння:

1) образа честі і гідності військовослужбовця;

2) погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням його майна.

Поняття «честі» та «гідності» визначено п. 4 ППВСУ «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», де під гідністю особи слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, а з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло [7].

Цікавим є те, що образа сприймається не як діяння, що принижує честь та гідність, а як таке, що направлено безпосередньо на них. При цьому, під час розслідування слід розрізняти образу та оціночне судження, висловлювання якого не містить ознаку складу злочину, передбаченого ст. 435-1 КК України.

Черевко К.О. вказує, що образа честі та гідності може висвітлюватись особами в засобах масової інформації, пресі, по телевізору чи будь-яким іншим способом [8, с. 240].

Що стосується погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна, то відповідно до постанови Пленуму ВСУ № 8 від 26 червня 1992 року «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів», погроза може виявлятися у висловлюванні (усно, письмово, із застосуванням технічних засобів), а також жестах або інших діях, за допомогою яких винний залякує потерпілого вчиненням вбивства, застосуванням до нього насильства чи знищенням його майна [6].

Діяння, як елемент об'єктивної сторони складів злочину ч. 1, 2 ст. 435-1 КК, спричиняє деформацію розглянутих правовідносин. Статтею 5 Закону України «Про Збройні Сили України» визначено: військовослужбовець є частиною особового складу Збройних Сил України. Проходячи військову службу, фізична особа діє на підставі повноважень, що визначені законами, статутами, розпорядженнями, наказами, вказівками. Вчинення суспільно небезпечного діяння (діянь), передбаченого ч. 1 чи ч. 2 ст. 435¹ КК щодо військовослужбовця або його близьких родичів чи членів сім'ї, повинно бути спричинене реалізацією повноважень – професійною діяльністю військовослужбовця.

Використання законодавцем у формулюванні «... який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російській Федерації...», що міститься у частинах ст. 435¹ КК, недоконаного виду дієслова теперішнього часу – *здійснює*, дає підстави стверджувати: діяння, що є обов'язковими елементами юридичного складу кримінального правопо-

рушення ч. 1 та ч. 2 ст.435¹ КК, кваліфікуються за відповідною частиною аналізованої статті у разі поєднання умов:

- 1) діяння безпосередньо чи опосередковано спрямовано щодо військовослужбовця, який на момент вчинення відповідного діяння проходить військову службу;
- 2) вчинення суспільно небезпечного діяння (діянь) спричинене професійною діяльністю військовослужбовця.

Багато проблема є із визначенням такого елемента, як суб'єкт.

Д. С. Шеїн, О. С. Бондаренко вважають, що в ст. 435-1 КК України суб'єкт злочину загальний – особа, якій виповнилося 16 років [9, с. 550]. Але, якщо звернутися увагу на розділ розташування статті, то проаналізувавши, можна зробити висновок, що за відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом, тобто – визначений спеціальний суб'єкт. Це сильно звужує сферу застосування даного злочину, оскільки в більшості випадків особами, які здійснюють образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо військовослужбовця виступають саме цивільні, тобто загальні суб'єкти злочину, а не військовослужбовці.

Р.О. Мовчан вважає таке розміщення кримінально-правової норми законодавчою недбалістю, яке нівелює правозастосовний потенціал даної новели [4, с. 79].

Далі перейдемо до суб'єктивної сторони даного кримінального правопорушення. Вона характеризується прямим умислом на посягання цінностей, захищеними ст. 435-1 ККУ.

Окремо варто вказати, що оскільки закон про кримінальну відповідальність, що встановлює кримінальну протиправність діяння, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК), то особи, які до 16 березня 2022 р. вчинили образу військовослужбовця, відповідальність за це не несуть, а за погрозу військовослужбовцю можуть нести відповідальність лише у випадках, передбачених статтями 129, 195, 345, 350, 405 КК.

Також потрібно звернути увагу на те, що в частинах 1 і 2 ст. 435-1 КК передбачена одна і та ж санкція, попри особливість форми образи в ч. 2 цієї статті. Отже, слід звернути увагу на відсутність необхідності виділення такої форми злочину, як виготовлення та поширення відповідних матеріалів.

Висновок. Підсумовуючи, варто вказати, що у зв'язку зі нетривалим часом існування правової норми, передбаченої ст. 435-1 КК, вона потребує додаткового аналізу. Розтлумачивши елементи складу вказаної статті, слід констатувати, що вона підлягає кореляції, зокрема, це її розташування та чітке визначення суб'єктного складу. Окрему увагу слід приділити переліку суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 435-1 КК. Можна резюмувати, що шляхом внесення законодавчих змін та при усуненні недоліків регулювання кримінальної відповідальності за ст. 435-1 КК може бути вдосконалене.

Список використаних джерел:

1. Андрушко П.П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 11. С. 5–11.
2. Кухар О.В. Щодо окремих новел кримінального законодавства України пов'язаних із зовнішньою агресією проти неї. *Актуальні проблеми приватного та публічного права*. 2022. С. 330–333.
3. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. К.: А.С.К., 2001. 90 с.
4. Мовчан Р.О. Кримінально-правова новела про образу честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю: аналіз законодавчих недоліків. URI: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22471> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Острогляд О.В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 286–290.
6. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: Постанова

пленуму Верховного суду України від 26.06.1992 р., № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92> (дата звернення: 28.06.2022).

7. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова пленуму Верховного суду України від 27.02.2009 № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09 (дата звернення: 28.06.2022).
8. Черевко К.О. Щодо питання про образу честі і гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю (ст. 435-2 КК України). *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри*: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) Харків: ХНУВС, 2023. С. 239–241.
9. Шеїн Д.С., Бондаренко О.С. Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю як військове кримінальне правопорушення. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19–20 травня 2022 року). Суми: Сумський державний університет, 2022. С. 549–552.